

Streszczenie

Nieregularność związku zgody w relacjach ‘podmiot – orzeczenie – dopełnienie’ w języku niemieckim w porównaniu z językiem angielskim, rosyjskim i polskim

Celem pracy doktorskiej jest wykazanie odstępstw kongruencji w zdaniu w języku niemieckim w porównaniu z językiem angielskim, rosyjskim i polskim. Dokonana została analiza relacji ‘podmiot – orzeczenie – dopełnienie’ na podstawie konstrukcji autentycznych w badanych językach (badanie korpusowe) oraz oceny gramatyczności (stopnie gramatyczności). Rozprawa jest przedstawiona w kanonie tradycyjnym oraz transformacyjno-generatywnym. Główne zagadnienie pracy obejmuje rozwiązanie przede wszystkim problemu użycia konstrukcji egzystencjalnych, zdań bezokolicznikowych, konstrukcji ze znacznikiem ekspletywnym, zdań bezosobowych, konstrukcji bezpodmiotowych, konstrukcji z akcentem emfatycznym.

Analiza konstrukcji gramatycznych uwzględnia zagadnienia topikalizacji, rematyzacji podmiotu oraz wyznaczenie roli kongruencji podmiotu i orzeczenia w zdaniu. W każdym z przedstawionych języków jedną z najważniejszych ról odgrywa zespół cech ϕ czyli takie kategorie jak osoba, liczba i rodzaj. Czasowniki osobowe mogą być zredukowane, niezmienione, mogą również zawierać cały zespół cech. Problematyka zagadnienia kongruencji obejmuje nieregularności i wyjątki gramatyczne w języku niemieckim w porównaniu z językiem angielskim, rosyjskim i polskim oraz aktualne spojrzenie na konstrukcje gramatyczne w toku ich rozumienia i interpretacji. Przykłady są dobrane w taki sposób, aby można było zauważyć, na ile każdy z czterech języków jest specyficzny i ma odrębne reguły parametryczne w systemie syntaktycznym. Celem podstawowym rozprawy jest pokazanie, jak odstępstwa od kongruencji i redukcja cech wpływa na mechanizm interpretacji (rozumienie).

Rozprawa składa się z części teoretycznej i empirycznej.

W części teoretycznej są analizowane i opisane zdania z nieregularną kongruencją. Na przykładzie języka niemieckiego omówiony został problem znacznika ekspletywnego *es* w pozycji inicjalnej zdania, np. *Es vergingen zwei Stunden*. Oprócz tego *es* funkcjonuje w konstrukcjach egzystencjalnych *Es gibt einen neuen Roman*, w konstrukcjach biernych *Es wird dir bestimmt bald geholfen* w przypadku czasowników nietrażytywnych oraz *Es wird täglich in diesen Räumen unterrichtet* w przypadku czasowników tranżytywnych, jako podmiot logiczny w zdaniu *Es werde Licht*, a także jako podmiot gramatyczny *Es blitzt*. Uwzględnione zostały prace m.in. takich autorów jak Chomsky (1957, 1966, 1981, 2000, 2001), Engel (1988, 1999, 2004), Zifonun/Hoffmann/Strecker (1997), Eroms (2000), Glinz (1965, 1970), Griesbach (1986, 1991), Hentschel/Weydt (2003).

Na przykładzie języka angielskiego dokonano analizy konstrukcji egzystencjalnych, takich jak z *there*: *There was a knock at the door* oraz z *it* np. *It is cold* u następujących autorów: Hazout (2004), Williams (1980, 1994), Quirk/Greenbaum (1972, 1993), Milsark (1974, 1977), Scott (1968), Erdmann (1973, 1986), Cardinaletti (1990), Rizzi (1986, 2007), Shlonsky (2006) i innych. Dodatkowo omówiono szyk przestawny w zdaniu, hipotezę czasowników inakuzatywnych Perlmuttera np. *It is skated by the children*. Pokazana została topikalizacja i jej funkcje w zdaniu. Przedstawiona została próba interpretacji zdań z nietypowym szykiem oraz wyjątki w porównaniu z innymi językami.

W języku rosyjskim są analizowane konstrukcje egzystencjalne np. *Есть такие предположения*, zdania z akcentem emfaticznym np. *Прошло несколько мгновений*, zdania z orzecznikiem bez czasownika osobowego np. *Он высокий*, zdania jednoczłonowe (por. Szachmatow 1941) oraz konstrukcje bezpodmiotowe np. *Вечереет* oraz *Ей не здоровится*, zdania ze znaczeniem modalnym np. *Он пообещал вернуться вовремя*, zdania z użyciem liczebników *Большинство/трое участников конференции согласилось с докладчиком* oraz ich wpływ na kongruencję w zdaniu, zdania bezokolicznikowe *Хотеть стать грамотным естественно*, również z kilkoma bezokolicznikami *Решить пойти искупаться* i inne. Problematyka zagadnienia w tym języku została pokazana u autorów takich jak Belowolskaja (2001), Zemskij (2003), Szachmatow (1941, 2007), Bagrjanceva (2006). Niektóre konstrukcje gramatyczne w języku rosyjskim mogą być rozumiane dwuznacznie oraz zależą od kontekstu. Różnice kongruencji widać przy porównaniu konstrukcji podczas tłumaczenia i interpretacji.

W języku polskim dokonano analizy następujących zagadnień: kongruencja podmiotu i orzeczenia w zależności od rodzaju, różnicowanie końcówek osobowych w czasie przeszłym *Trzech mężczyzn rozmawiało*, konstrukcje egzystencjalne z *to* i czasownikiem *jest/ są*, zdania z podmiotem zbiorowym np. *Państwo Malinowscy przyszli za późno*, konstrukcje bierne, konstrukcje z akcentem emfatycznym, zdania bezosobowe *Powiodło mu się*, funkcje podmiotu domyślnego w konstrukcjach jak *Przyszedłem* i inne. Rola orzeczenia i orzecznika została opisana w formie różnych czasów w rozlicznych konstrukcjach w zależności od kontekstu. Dokonano analizy następujących prac m.in. Saloni/Świdzińskiego (1998), Skibicki (2007), Klemensiewicz (1968), Strutyńskiego (1999), Jadackiej (2007).

W części empirycznej analizowane są przykłady autentyczne z tekstów prasowych oraz literatury współczesnej. Te konstrukcje w czterech językach nawiązują do części teoretycznej. Przykłady zawierają odstępstwa kongruencji w zdaniu i są opisane według zasad tradycyjnych i generatywnych. Analizowane są role tematyczne i ich interpretacja w toku rozumienia zdania. Podjęto próbę wyjaśnienia, dlaczego niektóre konstrukcje są interpretowane błędnie, jak można zmienić ich strukturę, czy zawsze wystarczy jeden element w zdaniu do rozumienia treści, do czego służą połączenia kilku nieregularnych konstrukcji. Dysertacja na końcu zawiera wnioski, bibliografię oraz źródła.

Abstract

Irregularity of agreement in relations 'subject - verb - object' in German in comparison with English, Russian and Polish

The aim of the thesis is to prove deviations of agreement in a clause in German in comparison with English, Russian and Polish. The relation 'subject - verb - object' was analyzed on the basis of authentic structures in the researched languages (corpus study) and the assessment of grammaticality (degrees of grammaticality). The dissertation is presented in the traditional and transformational-generative canon. The main issue of thesis includes first and foremost the solution of the problem of using of existential constructions, infinitive clauses, expletive constructions, default case and null subject constructions, constructions with an emphatic accent.

The analysis of grammatical constructions considers the issues of topicalization, rhematization of subject and determination of the agreement role of subject and predicate in a clause. In each of the presented languages one of the most important role is played by the set of φ -features in such categories as person, number and gender. Personal verbs may be reduced or unchanged. They could also contain the full set of φ -features. The main point of issues includes the agreement irregularities and grammatical exceptions in German in comparison with English, Russian and Polish as well as current view on grammatical structures while their understanding and interpretation. Examples are chosen in such a way as to be able to observe how each of these four languages is specific and has separate parametric rules in the syntactic system. The primary aim of the thesis is to demonstrate how agreement irregularities and reduction of φ -features influence the mechanism of interpretation (understanding).

The dissertation is composed of two parts: theoretical and empirical.

In the theoretical part are analyzed and described the clauses with irregular agreement. By researching the German is discussed the problem of the expletive marker *es* in an initial position of the clause, e.g. *Es vergingen zwei Stunden*. In addition to this, *es* fulfills the function in existential construction, e.g. *Es gibt einen neuen Roman*, passive constructions, e.g. *Es wird dir bestimmt bald geholfen* with intransitive verbs and *Es wird täglich in diesen Räumen unterrichtet* with transitive verbs, as a logical subject in a clause *Es werde Licht* as well as grammatical subject in *Es blitzt*. There were taken into consideration the works of the following authors: Chomsky (1957, 1966, 1981, 2000, 2001), Engel (1988, 1999, 2004), Zifonun/Hoffmann/Strecker (1997), Eroms (2000), Glinz (1965, 1970), Griesbach (1986, 1991), Hentschel/Weydt (2003).

By analyzing the issues of English was conducted the study of existential construction such as *there*-clause: *There was a knock at the door* and *it*-clause, e.g. *It is cold* of the following authors: Hazout (2004), Williams (1980, 1994), Quirk/ Greenbaum (1972, 1993), Milsark (1974, 1977), Scott (1968), Erdmann (1973, 1986), Cardinaletti (1990), Rizzi (1986, 2007), Shlonsky (2006) and other. Additionally, there was discussed the inversion in a clause, as well as Perlmutter's unaccusative hypothesis (1978) in such type of constructions, e.g. *It is skated by the children*. It was proved the topicalization and its function in a clause. Also it was presented the interpretation attempt of clauses with unusual order and exceptions in comparison with other languages.

In Russian were analyzed existential constructions, e.g. *Есть такие предположения*, constructions with an emphatic accent, e.g. *Прошло несколько мгновений*, predicative expressions without personal verb, e.g. *Он высокий*, single clauses (cf. Shakhmatov 1941) and null subject constructions, e.g. *Вечерет*, as well as *Ей не здоровится*, clauses with modal marker, e.g. *Он пообещал вернуться вовремя*, clauses containing numerals, e.g. *Большинство/трое участников конференции согласилось с докладчиком* and their influence on the agreement, infinitive clauses, e.g. *Хотеть стать грамотным естественно*, also with a few infinitives, e.g. *Решить пойти искупаться* etc. The described issues in this language was shown by the authors: Belowolskaja (2001), Zemskij (2003), Shakhmatov (1941, 2007), Bagrjanceva (2006). Certain grammatical constructions in Russian could be interpreted ambiguously and depend on the context. Agreement differences could be seen by comparing the constructions while translating and interpreting.

In Polish part of the thesis is presented the analysis of the following issues: the subject-predicate-agreement depending on the gender, the differentiation of personal endings in the past tense, e.g. *Trzech mężczyzn rozmawiało*, existential constructions with *to* and finite verb *jest/ są*, clauses with collective nouns, e.g. *Państwo Malinowscy przyszli za późno*, passive clauses, constructions with an emphatic accent, impersonal clauses, e.g. *Powiodło mu się*, functions of default subject, e.g. *Przyszedłem* and other. The role of predicate and predicative was described in the form of different tenses in various constructions depending on the context. There were analyzed the following works of the authors: Saloni/Świdziński (1998), Skibicki (2007), Klemensiewicz (1968), Strutyński (1999), Jadacka (2007).

In the empirical part are analyzed authentic examples from press texts and contemporary literature. The constructions in four languages refer to the theoretical part. Examples include irregularities of agreement in a clause and are described according to traditional and generative rules. Thematic roles and their interpretation are proved in the course of understanding the clause. There was the attempt performed to explain why certain constructions are interpreted incorrectly and how could be changed their structure. It was checked if just one element in a clause is always enough to recognize the content and what for are used combinations of several irregular constructions. The thesis at the end contains the conclusions, bibliography and sources.